

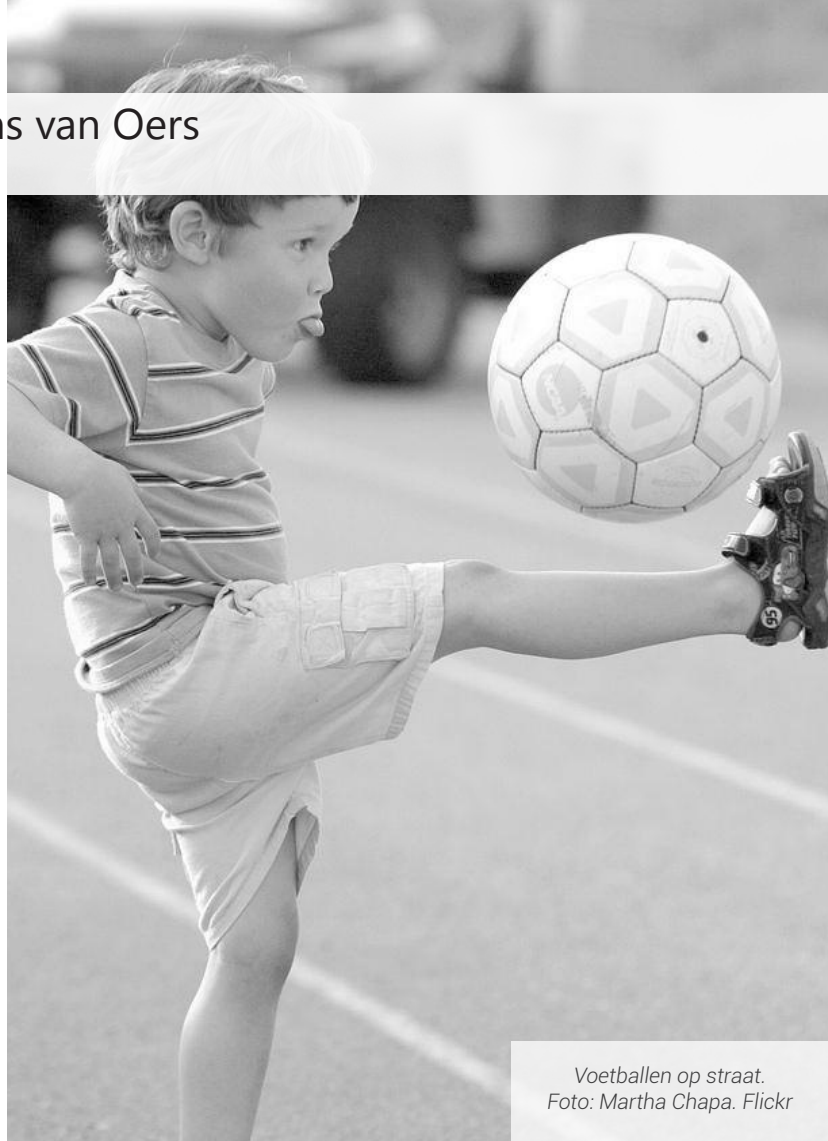
BEWEEG JE BUURT

Volgende lichaamsbeweging is belangrijk voor de gezondheid van kinderen. In het project "Beweeg je Buurt" (BJB) is in de afgelopen acht jaar onderzoek gedaan naar mogelijkheden die gemeenten hebben om een beweegvriendelijke omgeving voor kinderen (4-12 jaar) te creëren. In samenwerking met vier Nederlandse gemeenten is onderzocht welke omgevingskenmerken samenhangen met het speel-, wandel- en fietsgedrag van kinderen en welke beleidsmaatregelen, gericht op aanpassingen in de omgeving, daadwerkelijk bijdragen aan meer lichaamsbeweging van kinderen.

Omgevingskenmerken en beweeggedrag van kinderen

In de eerste periode van het BJB-project zijn de factoren in de omgeving in kaart gebracht die het beweeggedrag van kinderen beïnvloeden. Onder beweeggedrag werd speel-, wandel-, en fietsgedrag verstaan. Om te onderzoeken welke sociale en fysieke buurtkenmerken van belang zijn voor het beweeggedrag van kinderen, werd in 2007/2008 een grootschalige enquête afgenomen onder zo'n 6400 ouders van basisschoolkinderen (4-12 jaar) uit Tilburg, Breda, 's-Hertogenbosch en Roosendaal. Tevens zijn de kenmerken van de buurten waarin de kinderen wonen in kaart gebracht, onder andere door middel van buurtobservaties. Uit dit onderzoek blijkt dat vooral de sociale buurtkenmerken, zoals sociale cohesie en sociale veiligheid een duidelijke relatie hebben met het beweeggedrag van kinderen. Met betrekking tot buiten spelen zien we dat verschillende buurtkenmerken significant samenhangen met hoeveel kinderen buiten spelen. Zo was de sociale cohesie in de buurt positief gerelateerd aan buitenspelen van kinderen in bijna alle leeftijdscategorieën, terwijl de fysieke buurtkenmerken (denk aan een groen buurttype, de aanwezigheid van water of de diversiteit van routes) vooral gerelateerd waren aan buitenspeelgedrag van jonge kinderen (4-6 jaar).

De resultaten laten verder zien dat driekwart van de kinderen in het onderzoek meestal met actief transport naar school ging. Hoe ouder het kind, hoe vaker het lopend of fietsend naar school ging. Ook sociale veiligheid was positief geassocieerd met lopen en fietsen, net zoals sociale cohesie in de buurt. We zagen echter wel dat hoe verder weg de school was, en hoe lager de sociaal-economische status van de buurt, hoe minder vaak een kind lopend of fietsend naar school ging. Ook werden er verbanden gevonden tussen buurtkenmerken en het type transport naar scholen: kinderen die in een centrumwijk wonen gaan vaker lopend of fietsend naar school, terwijl kinderen die in een groenstedelijke wijk wonen minder vaak lopend of fietsend naar school gaan. Tot slot toonden de resultaten dat de verkeersveiligheid rondom de school (zoals ervaren door de schooldirectie) positief geassocieerd was met fietsen naar school. De resultaten van de buurtobservaties in 33 buurten laten zien dat zowel het aantal formele speelvoorzieningen als ook de kwaliteit hiervan (bijvoorbeeld of de speelplekken wel of niet goed zijn onderhouden) niet samenhangen met meer

*Voetballen op straat.
Foto: Martha Chapa. Flickr*

buitenspelen van de kinderen. De aanwezigheid van informele speelplekken daarentegen, zoals trottoirs, hing wel samen met het vaker buiten spelen van kinderen. Ook verkeersveiligheid was een belangrijk buurtkenmerk dat gerelateerd was aan vaker buitenspelen, in het bijzonder voor jongens. Over het algemeen hing de aanwezigheid van rotondes, in tegenstelling tot kruispunten, vaak samen met meer buitenspelen.

Huidig en toekomstig beleid

Het in kaart brengen van de relatie tussen de omgevingskenmerken en het beweeggedrag van kinderen bood vervolgens input voor verder, beleidsmatig onderzoek. Er is met beleidsmakers uit de vier betrokken gemeenten onderzocht welke beleidsmaatregelen de hierboven genoemde relevante omgevingskenmerken dusdanig kunnen beïnvloeden dat beweeggedrag onder kinderen wordt gestimuleerd. Hierbij werd gekeken welke er al werden uitgevoerd (huidig beleid) en welke er nog verder zouden moeten worden ingezet (toekomstig beleid). Deze laatste maatregelen werden vervolgens beoordeeld op hun potentiële effectiviteit en juridische, maatschappelijke, politieke, financiële en praktische haalbaarheid middels een discussie met experts en ambtenaren van de gemeenten.

Een analyse van het huidige beleid, bijvoorbeeld het terugdringen van autoverkeer in de wijk, het aanleggen van fietspaden en het aanbieden van sportprogramma's op school, liet zien dat drie van de vier gemeenten nog geen brede multi-sectorale aanpak hanteerden. Dat wil zeggen dat de betreffende beleidsmakers meestal niet bewust samenwerkten met beleidsmakers uit andere sectoren wiens beleid ook van invloed is op de omgevingskenmerken. Echter, zo'n multi-sectorale samenwerking is wel gewenst om zo gezamenlijk het beweeggedrag onder de jeugd te stimuleren. In twee van de vier gemeenten was er

Een multi-sectorale samenwerking is gewenst om beweeggedrag te stimuleren

Effectiviteit van (nieuw) ingezet beleid

In de tweede periode van het BJB-project werd de invoering van (nieuwe) lokale multi-sectorale beleidsmaatregelen, gericht op het stimuleren van bewegen bij kinderen, in de vier gemeenten gevolgd. Hierbij werd onderzocht of dit beleid ook daadwerkelijk de leefomgeving veranderde en of dit leidde tot meer of minder lichaamsbeweging van kinderen. Daarnaast zijn succesfactoren bij de daadwerkelijke ontwikkeling, adoptie en implementatie van deze maatregelen onderzocht. Dit wordt ook wel 'procesevaluatie' genoemd.

Om het effect van de maatregelen op de relevante omgevingskenmerken te onderzoeken werd in de periode 2013-2014 opnieuw een grootschalige cross-sectionele vragenlijststudie uitgevoerd. Ook werd opnieuw een buurtobservatie gedaan in dezelfde vier gemeenten met exact dezelfde metingen. Daarnaast hebben we alle beleidsdocumenten geanalyseerd die tussen 2008 en 2013 in de betreffende gemeenten zijn uitgekomen. De belangrijkste vraagstelling van dit sub-onderzoek was om te onderzoeken of de veranderingen in het buitenspelen bij kinderen van 4 tot 12 jaar oud in deze periode verklaard konden worden door beleidsveranderingen in de fysieke en sociale omgeving.

Van de 88 geïdentificeerde beleidsmaatregelen uit de beleidsnota's die het beweeggedrag van kinderen potentieel zouden kunnen stimuleren (denk aan nieuwe verkeerssituaties, aanleg van rotonde, etc.), werden er 48 (54%) herkend in het buurtonderzoek. Met andere woorden: van deze maatregelen wisten we zeker dat ze waren uitgevoerd omdat we dit objectief konden zien. Een aantal van deze daadwerkelijke omgevingsveranderingen hing tevens samen met een verandering in het beweeggedrag van kinderen. Zo bleek uit de analyses dat meer bewegen bij kinderen deels door verbetering in ervaren aantrekkelijkheid van de omgeving en tevredenheid over de speelvoorzieningen werd veroorzaakt. Daarnaast was een verbetering in de aanwezigheid en kwaliteit van voetpaden (informele speelplek) gerelateerd aan een verbetering van het buitenspelen van kinderen. Deze bevindingen zijn de eerste indicaties dat veranderingen in de leefomgeving, door beleid ingezet, positief kunnen bijdragen aan het beweeggedrag van kinderen.

Barrières van integraal beleid

Ten behoeve van deze studie zijn ook gesprekken gevoerd met medewerkers van de gemeenten van verschillende beleidssectoren en verschillende niveaus (strategisch, tactische en operationeel), om te onderzoeken in hoeverre en tegen welke barrières zij oplopen bij het ontwikkelen en uitvoeren van integraal beleid om de lichaamsbeweging van kinderen te stimuleren. De resultaten laten verschillende barrières tijdens het beleidsproces zien, die kunnen worden ingedeeld in drie thema's:

1. Op strategisch niveau wordt vaak een integrale visie en aanpak beschreven. Dit is ondersteunend voor een integraal beleid. Echter, het is voor de gemeente lastig om het beschreven beleid op papier, (vaak vrij algemeen geformuleerd), concreet om te zetten in maatregelen in de wijk. Hierbij is dus sprake van een barrière bij het omzetten van beleid in concrete actie.

weliswaar structurele samenwerking tussen sectoren, maar het aantal beleidssectoren dat betrokken was bij deze samenwerking was beperkt. Deze uitkomsten lieten zien dat er nog veel ruimte voor verbetering is.

De resultaten tonen verder aan dat iedere beleidssector maatregelen uitvoerde die gerelateerd waren aan (de omgevingsdeterminanten van) beweeggedrag bij kinderen, maar dat deze beleidsmedewerkers vaak niet bewust waren van het potentiële effect van hun beleid op dat beweeggedrag. Dat gold bijvoorbeeld voor het aanleggen van rotondes en het leefbaarder maken van de buurt. Tot slot werd er gezamenlijk gekeken naar belangrijke succes- en faalfactoren voor een multi-sectorale aanpak om beweeggedrag onder kinderen te stimuleren. Hierbij werden bewustzijn en draagvlak onder alle beleidssectoren, een positief politiek klimaat, elkaar kennen en op de hoogte zijn van elkaars werk als belangrijke succesfactoren voor een multi-sectorale aanpak genoemd. Gebrek aan tijd en middelen werd als de belangrijkste faalfactor gezien.

Het toekomstig beleid werd vervolgens beoordeeld op hun potentiële effectiviteit en juridische, maatschappelijke, politieke, financiële en praktische haalbaarheid middels een discussie met experts en ambtenaren van de gemeenten. De beleidsambtenaren vonden vooral de maatschappelijke aanvaardbaarheid, de politieke haalbaarheid en de financiële haalbaarheid relevant en zwaarwegend bij de keuze voor bepaalde beleidsmaatregelen. In een discussieronde met beleidsmedewerkers konden in totaal 16 haalbare maatregelen worden geïdentificeerd die de fysieke en sociale omgeving zodanig kunnen veranderen dat het beweeggedrag van kinderen kan worden gestimuleerd. Dit waren maatregelen op het terrein van sociale cohesie, sociale veiligheid, bereikbaarheid van faciliteiten en verkeersveiligheid. Aan beleidsambtenaren werd vervolgens gevraagd de haalbaarheid van maatregelen te identificeren. Minder drastische maatregelen werden als meer haalbaar gezien terwijl economische maatregelen als minder haalbaar gezien werden. Tevens werd het belang van doelgroep specifieke beleidsmaatregelen besproken. Aangezien meisjes over het algemeen minder buitenspelen dan jongens, zou er volgens de ambtenaren specifiek aandacht moeten zijn voor beleid dat zich richt op het stimuleren van buitenspelen bij meisjes.

2. Beleidsmakers op strategisch en tactisch niveau richten zich meer op het vormen van netwerken buiten de eigen gemeentelijke organisatie dan op het versterken van intersectorale teams binnen de gemeente.

3. Er is interesse en intentie voor integraal gezondheidsbeleid onder medewerkers van de gemeenten, maar er wordt een duidelijke barrière gevoeld in gebrek aan tijd en ondersteuning om te komen tot innovatieve samenwerkingsverbanden.

Aanbevelingen op basis van dit onderzoek

Op basis van het onderzoeksproject kan een aantal conclusies worden getrokken en aanbevelingen worden gedaan, die hieronder achtereenvolgens worden besproken.

'Stimuleer bewegen door maatregelen gericht op omgeving en individu.'

Het beweegvriendelijker maken van de buurt maakt het voor kinderen gemakkelijker om de actieve keuze te maken in plaats van de inactieve keuze. Als beweeggedrag door diverse prikkels in de omgeving wordt beïnvloed, wordt het voor kinderen makkelijker om de neiging tot minder bewegen te weerstaan.

Kinderen bewegen meer als ze hun omgeving aantrekkelijk vinden

'Pas formele speelplekken aan de behoefte van kinderen en hun ouders aan'

Niet zozeer de aanwezigheid van een formele speelplek, maar vooral de ervaren kwaliteit van zo'n speelplek is van belang om beweeggedrag te stimuleren. Het is daarom belangrijk dat de bestaande formele speelplekken voldoen aan de verwachtingen van de kinderen en hun ouders uit de buurt, zodat de tevredenheid over de voorziening verbetert. Hiervoor is inzicht nodig in wat ouders en kinderen belangrijk vinden (bijv. veiligheid, verlichting, toezicht vanuit het huis of hoe schoon het is).

'Geef aandacht aan informele speelplekken'

Het feit dat informele speelplekken zo belangrijk zijn voor het buiten spelen van kinderen, geeft aan dat we ons niet alleen moeten focussen op de inrichting van formele speelplekken. De stoep of een pleintje geeft de mogelijkheid om touwtje te springen, te skaten, of een balletje te trappen. Je zou deze stoep kunnen uitbreiden door een deel van de straat hieraan toe te voegen. Dat gebeurt nu bijvoorbeeld ook al in België ('speelstraat'). Als dit op een veilige manier gebeurt, door bijvoorbeeld gemotoriseerd verkeer te verbieden of stapvoets te laten rijden, dan kan het speelterrein dicht bij huis worden vergroot.

'Richt je ook op verkeersveiligheid en sociale veiligheid'

Verkeersveiligheid rondom de school is van invloed op het beweeggedrag van kinderen. Gemeenten kunnen scholen ondersteunen bij het veiliger maken van de verkeerssituatie rondom hun school. Daarnaast is er tot op heden vooral veel onderzoek gedaan naar het effect van de fysieke omgeving op het beweeggedrag van kinderen, terwijl deze studie aantoont dat ook de sociale veiligheid en sociale cohesie bijdragen aan meer bewegen door kinderen. Deze relatie is nog relatief weinig onderzocht, maar verbetering in de sociale veiligheid van een wijk kan in potentie goed bijdragen aan meer beweeggedrag van de kinderen.

'Geef aandacht aan organisatieprocessen in de gemeente om integraal beleid vorm te geven'

Vanwege de behoefte aan verantwoording wordt er vaak vooral aandacht gegeven aan wat interventies gericht op het stimuleren van beweeggedrag nu concreet oplevert (bijv. een daling in het percentage overgewicht en obesitas). Er is echter weinig aandacht voor de wijze waarop binnen een gemeente, of tussen gemeenten en andere partijen de maatregel wordt ontwikkeld en georganiseerd. De organisatie kan vaak beter, maar inzicht in hoe de processen binnen de gemeenten of in samenwerking met ander is georganiseerd kan tevens verklaren waarom sommige effectmaten wel of niet verbeterd zijn.

'Stel lange termijn doelen'

Om duurzame oplossingen te vinden is het van belang om een duidelijk lange termijn doel voor ogen te hebben en vervolgens terug te redeneren wat ervoor nodig is om daar te komen. Echter, dit is vaak niet in het belang van een gemeente omdat zij een vierjarig termijn hebben en binnen die vier jaar vooral prioriteit geven aan de implementatie van programma's en projecten in plaats van ontwikkeling van een strategische lange termijn plan met activiteiten. Op basis van het bovenstaande kan worden geconcludeerd dat een integrale lange termijn visie nodig is die volgende aspecten inhoudt:

1. Visie op het proces met gezamenlijk vastgestelde procesdoelen;
2. Strategisch inhoudelijke visie op integratie van sectoren en gezamenlijke belangen, waarbij voldoende aandacht is hoe intersectorale samenwerking te bevorderen;
3. Een gezamenlijk vastgesteld en door de partijen gecommitteerd lange termijn doel.

Literatuurselectie

- Aarts M.J., J.J. Mathijssen, J.A. van Oers, A.J. Schuit (2012) Associations Between Environmental Characteristics and Active Commuting to School Among Children: a Cross-sectional Study. *International Journal of Behavioral Medicine* 19.3.
- Aarts M.J., A.J. Schuit, I.A. van de Goor, H.A. van Oers (2011) Feasibility of multi-sector policy measures that create activity-friendly environments for children: results of a Delphi study. *Implementation Science* 15;6:128.5.
- Aarts M.J., S.I. de Vries, J.A.M. van Oers, A.J. Schuit (2012) Outdoor play among children in relation to neighborhood characteristics: A cross-sectional neighborhood observation study. *International Journal of Behavioral Nutrition and Physical Activity* 984.
- Aarts M.J., H.C.G. Wendel-Vos, H.A.M. van Oers, I.A.M. van de Goor, A.J. Schuit (2010) Environmental determinants of outdoor play in children: a large scale cross-sectional study. *American Journal of Preventive Medicine* 39(3), pp. 212-219.
- Hendriks A.M., J.M. Habraken, S.P.J. Kremers, M.W.J. Jansen, H. van Oers, A.J. Schuit (accepted) Obstacles and enablers on the way towards integrated physical activity policies for childhood obesity prevention – An exploration of local policy officials' views. *Biomed Research*

JANTINE SCHUIT (JANTINE.SCHUIT@RIVM.NL) IS HOOFD VAN HET CENTRUM VOEDING, PREVENTIE EN ZORG VAN HET RIJKSINSTITUUT VOOR VOLKSGEZONDHEID EN MILIEU EN HOOGLEERAAR GEZONDHEIDSBEDORVEN EN BELEID BIJ DE VRIJE UNIVERSITEIT IN AMSTERDAM.

HANS VAN OERS (HANS.VAN.OERS@RIVM.NL) IS CHIEF SCIENCE OFFICER VAN HET RIJKSINSTITUUT VOOR VOLKSGEZONDHEID EN MILIEU EN HOOGLEERAAR PUBLIEKE GEZONDHEID AAN DE UNIVERSITEIT VAN TILBURG.

MET MEDEWERKING VAN MARIE JEANNE AARTS, JOLANDA HABRAKEN, JOGÉ BOUMANS, MONIQUE SIMONS, ANNA-MARIE HENDRIKS RIJKSINSTITUUT VOOR VOLKSGEZONDHEID EN MILIEU (RIVM), VRIJE UNIVERSITEIT (VU) AMSTERDAM, UNIVERSITEIT VAN TILBURG (UvT). HET ONDERZOEK WERD MOGELIJK GEMAAKT DOOR FINANCIERING VAN ZONMw.